

DEVLETLER ARASI DİPLOMASI İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA MEDENİ VE İDARİ YARGI DOKUNULMAZLIĞI

** Hakemli Makale*

Ayşegül AVCI¹

ORCID: 0009-0001-4380-6165

ÖZET

Diplomasi ve konsolosluk hukukunun tarihi, devletleşme hareketleri kadar eskidir. Antik çağda diplomatik ilişkiler elçiler aracılığıyla yürütülmekte ve elçiler görevlerini ifa ederken öldürülebilmekteydi. Bu gibi sebeplerle elçilere birtakım ayrıcalıklar tanınarak diplomasi hukukunun temelleri atılmıştır. Antik çağlardan günümüze uluslararası hukuk gelişmiş, diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlık kavramları ile kimlerin bu ayrıcalıklardan yararlanacağı hususunda daha belirgin bir çerçeve çizilebilir hale gelmiştir. Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, ele aldığımız konuya göre daha genel bir kavramdır. Zira bu çalışma, devletler arası diplomasi ilişkileri çerçevesinde medeni ve idari yargı dokunulmazlığını incelemektedir. Diplomasi, ülkeler arasındaki ilişkilerin yönetiminde hayati bir rol oynamaktadır. Bu ilişkilerin saygı ve karşılıklı anlayış temelinde sürdürülmesi gerekmektedir. Medeni ve idari yargı dokunulmazlığı, diplomatlara ve diplomatik temsilciliklere sağlanan ayrıcalıklar arasında yer almakta, bu durum uluslararası ilişkileri etkileyen karmaşık dinamikleri de beraberinde getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku, Diplomatik Dokunulmazlık, Medeni ve İdari Yargı Dokunulmazlığı, Diplomatik Ayrıcalıklar.

ABSTRACT

The history of diplomacy and consular law is as old as the movements toward statehood. In ancient times, diplomatic relations were conducted through envoys, and envoys could be killed while performing their duties. For such reasons, certain privileges were granted to envoys, thereby laying the foundations of diplomatic law. From antiquity to the present, international law has evolved, and it has become possible to draw a clearer framework regarding the concepts of diplomatic privileges and immunities, as well as determining who may benefit from them. Diplomatic immunity and privileges are broader concepts compared to the specific subject under examination. Indeed, this study focuses on civil and administrative jurisdictional immunity within the framework of interstate diplomatic relations. Diplomacy plays a vital role in managing relations between countries, and these relations must be conducted on the basis of respect and mutual understanding. Civil and

¹ Stajyer Avukat – Konya Barosu

administrative jurisdictional immunity is among the privileges afforded to diplomats and diplomatic missions, and this, in turn, brings with it complex dynamics that affect international relations.

Key Words: Diplomacy, Diplomacy and Consular Law, Diplomatic Immunity, Civil and Administrative Jurisdictional Immunity, Diplomatic Privileges.

GİRİŞ

Diplomasi tarihi, insanlık tarihinin devletleşme sürecine girildikten sonra var olmaya başlamış en köklü kavramlarından biridir. Diplomasi kavramının kelime olarak köküne indiğimizde eski yunanca bir kelimedir. Antik çağlarda devletler arasındaki ilişkilerin elçiler aracılığıyla haberleşmekten ibaret olduğunu görürüz. Bu durum diplomasi kavramının ilk tohumlarının bu şekilde atıldığını göstermektedir. Değişen dünya düzeni ve hukukun değerinin uluslararası anlamda daha da belirginleşmeye başladığı günümüzde diplomasi kavramı da değişim ve gelişim geçirmiş, günümüzde uluslararası hukukun ve devletlerin üzerinde uzlaştığı ve koruduğu bir alan olmuştur.

Diplomasi terimi 1796'da İngiliz bir devlet adamı olan Edmund Burke tarafından uluslararası sülhler arasında ilişkilerin yürütülmesi olarak tanımlanmıştır². Alman diplomat Ernest Mason Satow ise diplomasiyi, devletler arasında ilişkilerin barışçıl yollarla çözülmesi olarak tanımlamıştır³. Önceleri tek taraflı ve geçici nitelik taşıyan diplomasi kavramı, Machivelli ve Richelieu'nun katkıları sonucunda 15. yy.' da sürekli nitelik kazanmıştır

Diplomasi kavramı beraberinde diplomatik dokunulmazlık kavramını da getirmiştir. İlk çağlarda diplomasi uygulamalarının sürekli nitelik taşımaması, bu uygulamaları yürüten kalıcı kurumların bulunmaması; bu yönde konulmuş kuralların varlığını kanıtlaması

² **Hüner**, Tuncer, Eski ve Yeni Diplomasi, 2. Baskı, Ankara, 1995, s. 13.

³ **Abdurahmanlı**, Elvin/ **Bağış**, Egemen, Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri, Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, C. 3, S. 1, 140-160, s. 142.

konusunda bizi yanıltabilir, fakat Ön Asya'nın Büyük Krallar ve Mısır Firavunları arasındaki yazışmalarda diplomatik dokunulmazlıklara ilişkin ilk yazılı bulgular görülmüştür⁴. Sonraki çağlarda elçilik faaliyetleri diplomasinin temelini oluşturmuş, 15. yy. İtalya'sında şehir devletleri arasında sürekli diplomasinin ilk adımları atılmıştır⁵.

Sürekli diplomasiye geçilmesiyle birlikte daimi elçiliklerin açılması ve yeni memur sınıfının ortaya çıkması; diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklar konusunu gündeme getirmiştir⁶. Diplomatik dokunulmazlık konusunda yapılan başlıca düzenleme ise 1928 yılında Diplomasi Memurlarına İlişkin Havana Sözleşmesi'dir⁷. Dönemin şartları değiştikçe bu düzenleme yetersiz kalmış ve bu durum günümüzde de halen yürürlükte bulunan 1961 Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi'nin hazırlanmasında etkili olmuştur.

Uluslararası hukukun bir gerekliliği olarak her devlet, ülkesinde bulunan diplomatlara, diplomatik dokunulmazlık tanımakla yükümlüdür. Diplomatik ayrıcalıklar ve dokunulmazlık kavramları esasında devletlerin egemenlik anlayışı ile ilişkilidir. Devletlerin egemenlik yetkilerinin dayanağı devletler hukukudur⁸. Devletler hukukundan bahsetmeden evvel de devletin tanımını yapmak elzemdir. Devlet, bir ülke parçası üzerinde teşkilatlanmış bir siyasi otorite altında yaşayan insan topluluğunun oluşturduğu sürekli egemen varlıktır⁹. Devletlerin bu egemenliğinin sınırı bir diğer devletin egemenliğidir. Bu durum devletlerin birbiri üzerinde bir güç

⁴ **Ata Dağıstanlı**, Esra, Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklar, 1. Baskı, Ankara, 2022, s. 6.

⁵ **Reçber**, Kamuran, Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku, 1. Baskı, Bursa, 2011, s. 11.

⁶ **Gahramanova**, Aytaj, Diplomasi ve Konsolosluk Hukukunda Yargı Bağışıklığı ve Türk Hukuku Uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2021, s. 13.

⁷ **Ata Dağıstanlı**, s. 21.

⁸ **Bozkurt**, Enver/ **Poyraz**, Yasin/ **Erdal**, Selcen, Devletler Hukuku, 12. Baskı, Ankara, 2023, s. 219.

⁹ **Öztürk**, Yasin, Uluslararası Hukukta Devletlerin Egemen Eşitliği Kavramının Jus Cogens Niteliği, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, C. 31, S. 42, 37-53, s. 37.

olmaması, egemenliklerinin eşit olması anlayışıyla açıklanır. Uluslararası hukukta karşılığı ise devletlerin egemen eşitliğidir.

BM sözleşmesinde geçtiği üzere tüm devletler egemen eşittir. Egemenlik kavramının yargı yetkisini de kapsadığı açık olmakla beraber, ülkelerin başka ülkelerde diplomatik ilişkiler yürütmekle görevlendirdiği temsilcilerin yargı bağışıklığına sahip olması o ülkenin egemenliğinin istisnalarından biridir. Bu istisna devletin mutlak olan egemenlik anlayışının uluslararası hukuk bakımından bir sınırlamasıdır.

Bu ayrıcalık ve bağışıklıkların nedenleri farklı teorilere dayandırılrsa da günümüzde temel olarak diplomatik temsilcinin yabancı bir ülkedeki görevini gereği gibi ve güven içerisinde her türlü müdahale ve baskıdan uzak bir biçimde yerine getirebilmesi amacına yönelik işlevsellik teorisi ile açıklanmaktadır¹⁰. Bu teoriye ek olarak yabancı ülkede devletini ve halkını temsil etme olgusuna dayanan temsil teorisinin de ayrıcalık ve bağışıklıkların tanınmasında ele alındığı görülmektedir¹¹. Temsil yetkisinin dayanağı olarak ise 1961 Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nin giriş metninin 4. paragrafında geçen diplomatik temsilcilerin gönderen devleti temsil ettiğine yönelik ibaredir.

1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi m.31'de cezai dokunulmazlığın yanı sıra medeni ve idari yargı dokunulmazlığı da güvence altına alınmıştır. Bu sözleşmeye göre diplomatik personelin ceza yargılamasında yargı bağışıklığı veya dokunulmazlığı tamdır¹². Yargısal dokunulmazlık kapsamında düzenlenen maddenin devamında ise diplomatik temsilciye birtakım sınırlamalar eşliğinde hukuki ve idari yargı bağışıklığı da tanınmıştır. Bu yargı bağışıklığının tam olmadığı diplomatik personelin görevi kapsamındaki hususları kapsadığı görülmektedir. Sözleşme'nin 37. maddesinin 1. fıkrasına göre, bir diplomatik ajanın kendisiyle beraber oturan aile üyeleri, kabul eden devletin vatandaşı olmamaları

¹⁰ **Çamyamaç**, Anıl, Diplomatik Temsilciler ve Onlara Tanınan Hareket Serbestisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2009, C. 21, S. 2, 457-486, s. 459.

¹¹ **Çamyamaç**, s. 459.

¹² **Reçber**, s. 60.

kaydıyla, bu bağışıklıklardan aynı kayıt ve şartlarla yararlanacaklardır¹³. Madde 31’de medeni ve idari yargıdaki bağışıklığın istisnaları tek tek belirtilmiştir. Misyonun maksatları için gönderilen devlet adına malik olunmayan ve kabul eden devletin ülkesinde bulunan özel taşınmazlar ile ilgili aynı hak davaları; diplomatik ajanın gönderen devlet adına değil de bir özel kişi olarak vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, kanuni mirasçı veya vasiyet olunan sıfatıyla ilgilendiği mirasa ilişkin dava, diplomatik ajanın kabul eden devlet dahilinde resmi görevleri dışında yaptığı herhangi bir mesleki veya ticari faaliyet ile ilgili davalar medeni ve idari yargı bağışıklığı kapsamında düzenlenmiştir. Sözleşme’nin 37. maddesinde diplomatik dokunulmazlığın başka hangi misyon üyelerine ne şartlarda uygulanacağı, diplomatik temsilcinin aile üyelerinin bu bağışıklıktan ne ölçüde yararlanacağı düzenlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, devletler arası diplomatik ilişkilerde medeni ve idari yargı dokunulmazlığının kapsamını, uygulamada karşılaşılan sorunları ve bu bağışıklığın sınırlarını uluslararası hukuk ve iç hukuk çerçevesinde değerlendirmektir. Günümüzde özellikle bireysel haklarla çatışan durumlar, bu konunun yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada hem uluslararası sözleşme hükümleri hem de farklı ülke yargı kararları karşılaştırmalı olarak incelenmiş, normatif değerlendirmelerle teori ve uygulama arasındaki uyumsuzluklar tespit edilmiştir. Literatürde diplomatik dokunulmazlık genel olarak ele alınmakla birlikte, medeni ve idari yargı bağışıklığı özelinde derinlemesine analizlerin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışma, bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Çalışmanın kapsamı medeni ve idari yargı bağışıklığıyla sınırlı tutulmuş; ceza yargı bağışıklığı bu çerçevenin dışında bırakılmıştır.

¹³ **Sargın**, Fügen, 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi Hükümleri Dahilinde MÖHUK’ un 33. Maddesinin Uygulanabilirliği Sorunu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2003, C. 52, S.1, 13-36, s. 20.

1. DİPLOMASİ İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA MEDENİ YARGI DOKUNULMAZLIĞI

Diplomasi ilişkileri kapsamında medeni yargı dokunulmazlığı 1961 tarihli Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nin 31. maddesinde düzenlenmiştir. Fakat maddenin devamında aşağıdaki durumlar bu durumun istinası olarak düzenlemiştir: "a) Kabul eden Devletin topraklarında bulunan özel bir taşınmazla ilgili bir aynî hak davası, yeter ki bu taşınmaz, gönderen Devlet adına ve misyon amaçları için kullanılmak üzere diplomatik ajanın tasarrufunda bulunmamış olsun, b) Diplomatik ajanın gönderen Devlet adına değil de bir özel kişi olarak vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, mirasçı veya vasiyet olunan kişi sıfatıyla ilgili bulunduğu mirasa ilişkin bir dava; c) Diplomatik ajanın kabul eden Devlet dahilinde resmi görevleri dışında icra ettiği herhangi bir meslekî veya ticarî faaliyet ile ilgili bir dava".'

Sözleşmenin 42. maddesinde diplomasi temsilcilerinin özel amaçlı gelir getirecek herhangi bir meslek veya ticari faaliyette bulunması yasaklanmışsa da bu durum gelir getiren bütün faaliyetler olarak anlaşılmamaktadır¹⁴. Sözleşmenin yukarıda belirtilen 31. maddesinin 1. fıkrasının c bendi, herhangi bir meslek ve ticari faaliyette bulunma yasağının ihlali veya gönderilen devletin rızası çerçevesinde olup olmamasına bakılmaksızın, diplomasi temsilcileri ile bu tür ilişkiye giren kişilerin menfaatlerinin korunmasına yöneliktir¹⁵.

Özel hukukta medeni yargı bağımsızlığının kendi iç hukuktaki düzenlemelerimize göre değerlendirecek olursak MÖHUK madde 49'u değerlendirmemiz gerekir. MÖHUK'a göre yabancı devlete, özel hukuk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklarda yargı muafiyeti tanınmaz. Bu gibi uyuşmazlıklarda yabancı devletin diplomatik temsilcilerine tebligat yapılabilir. MÖHUK'un tebligat hükmü giriş kısmında bahsi geçen temsil teorisini kendi iç hukukumuzda destekleyen bir hükümdür. Bir somut olayda özel hukuk uyuşmazlığından kaynaklanan bir durum söz konusu ise ve diplomatik temsilci o somut olayda taraf ise 1961 Viyana Diplomatik

¹⁴ **Aksar**, Yusuf, Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk 1, 7. Baskı, Ankara, 2023, s. 354.

¹⁵ **Aksar**, s. 354.

İlişkiler Sözleşmesi 31 hükmüne göre bir sınıflandırmaya tabi tutularak yargı muafiyetinin olup olmadığı değerlendirilecektir. Lakin söz konusu bu olay Türkiye sınırları içerisinde yabancı bir devletin diplomatik temsilcisinin taraf olduğu bir olaysa burada hem 1961 tarihli VDİS hem de MÖHUK değerlendirilecek, diplomatik temsilcinin göreviyle ilgiliyse 1961 tarihli VDİS'e göre yargı bağışıklığı olması gerekirken MÖHUK madde 49 hükmü yargı muafiyetini ortadan kaldıracaktır. Vukuu bulan özel hukuka tabi olay diplomatik temsilcinin şahsına ilişkin ise Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi zaten yargı muafiyeti tanımayacaktır. MÖHUK, adı geçen sözleşme hükümleriyle karşılaştırıldığında devletlere, kendilerini temsil eden diplomatik temsilcilere nazaran daha dar bir yargı bağışıklığı tanımaktadır¹⁶.

Diplomasi ilişkileri kapsamında devletlerin dokunulmazlığı bağlamında özel hukuk uyuşmazlıklarına dair uluslararası yargı kararlarına örnek olarak, AİHM kararları üzerinden bir değerlendirme yapacak olursak; diplomatik temsilciliklerde çalışan kişilerin iş sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar, uluslararası hukukta devlet bağışıklığı ile mahkemeye erişim hakkı arasındaki gerilimi en açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Cudak/Litvanya (2010) ve Sabeh El Leil/Fransa (2011) kararları önemlidir.

Cudak/Litvanya kararında, başvuru Bayan Cudak, Litvanya'daki Polonya Büyükelçiliğinde telefon operatörü olarak görev yapmakta iken işten çıkarılmış ve haksız fesih nedeniyle Litvanya mahkemelerinde dava açmıştır. Litvanya yargı organları, Polonya'nın "devlet bağışıklığı" gerekçesiyle davayı incelememiştir. AİHM ise, başvuruğunun görevinin egemenlik yetkisinin icrasına (acta jure imperii) ilişkin olmadığını, tamamen idari ve teknik nitelikte olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla, devlet bağışıklığının mutlak biçimde uygulanması orantısız bulunmuş ve AİHS m.6 (adil yargılanma hakkı) ihlali sonucuna varılmıştır¹⁷.

¹⁶ Sargin, s. 15.

¹⁷ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22%2001-97879%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22%2001-97879%22]}), Erişim Tarihi, 25.09.2025.

Bu davadaki durum aslında devletlerin egemen eşitliğinin ilkesinin yol açtığı, devletin diplomatik yargı dokunulmazlığıdır. Lakin özel hukuk uyuşmazlıklarında bir devletin zaten kişi karşısında eşit konumda olamayacağı göz önünde bulundurulduğunda, taraf olan devletin tam yargı dokunulmazlığı ileri sürerek, taraf olan kişinin yargı yolunu kapatması çok hakkaniyetli bir durum olarak görünmemektedir.

Nitekim MÖHUK'un 49. maddesi özel hukuk uyuşmazlıklarında yabancı devletlere tam yargı bağışıklığı tanımamaktadır. Bu da Türkiye'nin tutumunun AİHM kararlarıyla paralel olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Kuveyt Büyükelçiliği'nde muhasebeci olarak çalışan Lübnan uyruklu başvuru, işten çıkarılmasının ardından Fransa'da dava açmış; ancak Fransız mahkemeleri, Kuveyt'in bağışıklığını gerekçe göstererek davayı reddetmiştir. AİHM, başvuruçunun görevinin diplomatik veya kamusal yetki kullanımı ile ilgisi bulunmadığını, sıradan bir özel hukuk istihdam ilişkisi olduğunu belirtmiştir.

Mahkeme, devlet bağışıklığının uluslararası teamül hukukundan kaynaklanan bir ilke olduğunu kabul etmekle birlikte, bunun mahkemeye erişim hakkını mutlak şekilde ortadan kaldıracak biçimde uygulanamayacağını vurgulamıştır¹⁸. Higgins, bu noktada, bağışıklıkların mutlak uygulanmasının bireylerin mahkemeye erişim hakkını ihlal edebileceğini ve bu nedenle bağışıklık ile temel haklar arasında makul bir denge kurulması gerektiği görüşünü desteklemektedir¹⁹.

Medeni yargı dokunulmazlığı kapsamında özel hukuk uyuşmazlıkları denilince aklımıza ilk gelen hukuki vakılardan biri aile hukukuna ilişkin boşanma ve nafaka davalarıdır. Örneğin bir Avrupa ülkesinde görev yapan bir diplomat o ülkede yerleşik halde yaşarken eşinden boşanmak için dava açsın. Eşi de boşanma sürecinde diplomat hakkında nafaka talebiyle yerel mahkemeye başvursun. Bu durumda diplomatın ilk yapacağı iş 1961 Viyana Diplomatik İlişkiler

¹⁸ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22 2001-105378%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22 2001-105378%22]}), Erişim Tarihi: 25.09.2025.

¹⁹ **Higgins**, Rosalyn, Problems and Process: International Law and How We Use It, 1. Baskı, Oxford, 1995, s. 84–85.

Sözleşmesi madde 31 gereğince diplomatik dokunulmazlık talep etmek olur. Burada mahkeme nasıl bir karar verecektir?

Örnek olayda söz konusu hukuki olay diplomatın göreviyle ilgili olmayıp özel nitelikte bir uyuşmazlıktır. Fakat medeni ve idari yargı dokunulmazlığının sınırları 31/1 de tahdidi olarak sayılmıştır. Kaldı ki mahkeme böyle bir durumda nafakaya karar verse dahi sözleşmenin 31/3 hükmüne göre diplomatik ajan hakkında 31. Maddenin 1. Fıkrasının a, b, ve c bentlerinde öngörülen haller dışında hiçbir icra önlemi alınamaz. Bu konuda ülkeden ülkeye farklı kararlar çıktığı görülmektedir. Mozambik temsilcisi ve Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Antonio Deinde Fernandez ile eşi Barbara Fernandez arasında boşanma ve mülkiyet haklarına ilişkin bir uyuşmazlık hakkında ABD'nin Connecticut eyaletinde görülen davada; Mozambik sadece evlilik birliğinin sonlanmasına ilişkin olarak yargılama izni vermiş lakin mahkeme bu sınırı da aşarak mal paylaşımı ve mülkiyet konularında da dokunulmazlığı tanımayarak karar vermiştir²⁰.

Bir başka olayda Dr. Walid Juffali, Suudi Arabistanlı bir iş insanı olup, 2014 yılında Karayip ülkesi St. Lucia tarafından Uluslararası Denizcilik Örgütü'ne (IMO) daimi temsilci olarak atanmıştır. Bu atama, ona İngiltere'de diplomatik dokunulmazlık sağlamıştır. Eşi Christina Estrada, İngiltere' de boşanma ve tazminat davası açmış; Juffali ise diplomatik dokunulmazlığı olduğunu öne sürmüştür. İngiltere mahkemesi diplomatik dokunulmazlık savunmasını reddederek, Juffali' nin görevini yerine getirmediğini zaten bu görevinde diplomatik dokunulmazlık amacıyla verildiğini öne sürerek 75 milyon sterlin tazminat ödenmesine hükmetmiştir²¹.

İngiltere'de bir diplomatın çocuklarına yönelik fiziksel ve duygusal istismar iddiaları üzerine yerel yetkililer çocukları koruyucu tedbirlere başvurmak istemiş, diplomat 1961 Viyana Diplomatik

²⁰ **Goldman**, Andrew N., The Effect of Diplomatic Immunity on Real Property Distribution Incident to Marital Dissolution Proceedings - Fernandez v. Fernandez, Brooklyn Journal of International Law, 1992, C. 18, S. 1, 280-302, s. 289.

²¹ <https://www.brickcourt.co.uk/news/detail/court-of-appeal-rules-on-diplomatic-immunity-claim-in-dispute-arising-from-divorce>, Erişim Tarihi: 02.05.2025.

İlişkiler Sözleşmesi gereğince diplomatik dokunulmazlık talep etmiştir. Mahkeme diplomatın yetkilerini tanımış ve çocuk koruma davasını durdurmuştur. Mahkeme kararında bu durumun hukuki açıdan bir zorunluluk olduğunu ancak çocuk hakları açısından ciddi, etik ve insani sorun doğurabileceğini kabul etmiştir²². İngiltere’de sosyal hizmetlerin veya herhangi bir kurumun, diplomatik dokunulmazlığı bulunan birinin çocuğuyla ilgili müdahale yetkisi yasal olarak mümkün gözükmemektedir. Mahkeme çocuğun korunması ile ilgili durumun ancak diplomatın görev yaptığı ülkenin inisiyatif tanınmasıyla veya diplomat ülkesine döndükten sonra oradaki kurumlarca müdahale edilebileceğini belirtmiştir. Bu karar diplomatik dokunulmazlığın yalnızca siyasi, cezai koruma sağlayan bir kurum olmaktan öte aile içi şiddet ve çocuk istismarı gibi iddialar karşısında da koruma sağladığını göstermiştir.

I. Miras Hukuku Uyuşmazlıkları

1961 Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi’nin 31. maddesinde, medeni ve idari yargı bağımsızlığının istisnalarından biri miras hukuku ile ilgilidir. Diplomatik temsilcinin gönderen devlet adına değil de özel kişi olarak; vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, mirasçı veya vasiyet olunan kişi sıfatıyla ilgili bulunduğu mirasa ilişkin davalarda medeni yargı dokunulmazlığından faydalanamaz. Kurgulanmış bir örnek olay üzerinden ilerlersek; Fransa’da görev yapan bir Latin Amerika ülkesinin diplomatı, görev süresi içinde hayatını kaybeder. Diplomata ait mülkler ve banka hesapları Fransa’dadır. Diplomatın çocuklarından biri, Fransa’da ikamet etmektedir ve Fransız vatandaşlığına sahiptir. Diğer varisler ise diplomatın ülkesindedir. Fransa’daki mahkemelerde miras paylaşımı süreci başlatılmak istenir. Ancak diplomatın ülkesindeki ailesi, Viyana Sözleşmesi’ne göre diplomatın mülklerinin "görevle bağlantılı" olduğunu ve yerel mahkemelerin buna müdahale edemeyeceğini savunur.

²² <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2022/11/AG-ACHild.APPROVEDjudgments.pdf?>, Erişim Tarihi: 02.05.2025.

Sözleşmenin ilgili 31. maddesinde miras bırakan olarak bir istisnadan söz edilmemiştir. Fakat İngiltere Yüksek Mahkemesi'nin 2014 tarihli bir kararından da anlaşılacağı üzere sözleşmede ölümle diplomatik dokunulmazlığın kalkacağına dair bir hüküm yoktur, yine de ölümle diplomatik dokunulmazlığın kalktığı kabul edilir. Mahkeme bu durumun hukuki dayanağı olarak Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nin 39. maddesini göstermektedir²³.

Misyonun bir üyesinin ölümü halinde, aile üyeleri memleketi terk edebilmeleri için gerekli makul bir sürenin bitimine kadar sahip oldukları ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmaya devam ederler. Burada dokunulmazlık açısından ayırıcı durum ise mülkün kişisel veya görevle ilgili olup olmaması ayrımının yapılmasıdır. Kurguladığımız örnek olayda diplomat, miras bırakan olarak yargısal dokunulmazlıkla ilgili maddede geçen istisnai sıfatlardan birine sahip olmasa dahi, öldüğü için yargısal bağışıklıktan faydalanamayacaktır.

Diğer hususu değerlendirecek olursak söz konusu mülk kişisel bir mülk mü, görevle ilgili bir mülk mü sorusunun cevabı dokunulmazlığın uygulanıp uygulanmaması konusunda önemli olacaktır. Sözleşmenin 38/1 düzenlemesi diplomasi temsilcilerinin dokunulmazlık ve ayrıcalıklarına ilişkin istisnai bir duruma işaret etmekte, kabul eden devletin uyruğunu taşıyan veya sürekli ikametgahı kabul eden devlet ülkesinde bulunan diplomasi temsilcilerinin, yalnızca görevlerinin ifası sırasında yapılan resmi işlemler bakımından medeni yargı dokunulmazlığından yararlanacağını hükme bağlamaktadır²⁴.

31. maddenin 1. fıkrasının b bendinde geçen istisnai durumdaki sıfatlardan birine *Salvatierra v. Calderon* davasını örnek olarak göstermemiz doğru olacaktır. Bu dava bir diplomatın mirasçı sıfatıyla taraf olduğu bir davadır. Mahkeme diplomatın mirasçı

²³ <https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/arbitration/2014-06/english-high-court-says-that-a-head-of-state-who-dies-in-office-enjoys-immunity-only-in-respect-of-official-acts?utm>, Erişim Tarihi: 04.05.2025.

²⁴ **Erdal**, Selcen, Devletler Arasındaki Sürekli ve Geçici (Ad Hoc) Diplomasi İlişkileri Kapsamında Yargı Dokunulmazlığı (Dokunulmazlık), 1. Baskı, Ankara, 2025, s. 96.

olduğu gerekçesiyle diplomatik dokunulmazlığının olmadığına hükmetmiştir²⁵.

Jean Salmon madde 31'in istisnalarını yorumlarken, miras istisnasının niteliğini açık bir şekilde ortaya koyar. Diplomat miras işlemlerinde devlet adına değil, özel kişi olarak hareket ediyorsa bu durumda yargı bağışıklığından yararlanamaz. Bu diplomatik ajanların özel işlemler (actes prives) kategorisine giren eylemleridir ve artık görevsel işlem (actes de la fonction) kapsamına alınamaz²⁶. Salmon' un yaklaşımı doktrinde "ratione personae" bağışıklığın kişisel ve mutlak niteliği ile "ratione materiae" bağışıklığın görevsel niteliği arasında bulunan ayrımı netleştirir. Goldsmith ve Amar, Salmon ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Söz konusu istisnalar arasında yer alan miras uyuşmazlıklarında, diplomatın özel kişi olarak taraf olduğu durumlarda bağışıklığın ortadan kalkacağını belirtmiştir²⁷.

II. Kabul Eden Devlet Ülkesinde Bulunan Özel Taşınmazlar Üzerinde Aynı Hakla İlgili Davalar

Kabul eden devlet bünyesinde bulunan özel taşınmazlara ilişkin aynı hak davaları 1961 tarihli Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesinin yargı bağışıklığından istisna tutulmuştur. Sözleşmede taşınmazla ilgili iki sınırlama vardır. Birinci sınırlama taşınmazın özel bir taşınmaz olması, ikinci sınırlama ise dava konusunun taşınmaz üzerinde bir aynı hakla ilişkin olmasıdır. Hükümden anlaşılacağı üzere kira bedeli gibi şahsi haklar diplomatik dokunulmazlık

²⁵ **Castro**, Amanda M., Abuse of Diplomatic Immunity in Family Courts: There's Nothing Diplomatic About Domestic Immunity, Suffolk Üniversitesi Hukuk Dergisi, 2014, C. 47, S. 2, 353-371, s. 354.

²⁶ **Salmon**, Jean, Immunités et actes de la fonction, Annuaire Français de Droit International (AFDI), 1992, C. 38, S. 1, 314-357, s. 315.

²⁷ **Goldsmith**, Frances/ **Amar**, Inès, Navigating Diplomatic Immunities in Family Law: Finding an Appropriate Forum for Families Covered by Diplomatic Immunity, Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, 2024, C. 36, S. 2, 365-390, s. 381.

kapsamında değerlendirilmektedir²⁸. Sözleşmede özel taşınmazlar üzerindeki aynı hak davası ifadesinin kapsamına ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamakta, hangi davaların bu kapsamda değerlendirileceğine dair tespit taşınmazın bulunduğu yer hukukuna göre yapılmaktadır²⁹.

1961 Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nde 31. maddenin 1. fıkrasının a bendi diplomatın görev amacı dışında sahip olduğu taşınmazlarla ilgili uyumsuzluklarda, kabul eden devletin yargı yetkisini tanımaktadır. Bu bağlamda, Permanent Mission of India v. City of New York davası, benzer bir durumu yansıtmaktadır. Bu davada, Hindistan ve Moğolistan'ın New York'ta sahip oldukları binaların bir kısmı diplomatik amaçlarla, diğer kısmı ise diplomatik personelin konutları olarak kullanılmaktadır.

New York yasalarına göre, yalnızca diplomatik amaçla kullanılan bölümler vergi muafiyetine tabi olduğundan, şehir yönetimi diğer bölümler için vergi tahakkuk ettirmiştir. Hindistan ve Moğolistan, bu vergilerin ödenmemesi gerektiğini savunarak dava açmışlardır. Ancak, mahkeme, bu taşınmazların ticari amaçla kullanıldığı kısımları için vergi tahakkukunun geçerli olduğuna ve bu konuda diplomatik dokunulmazlık iddiasının geçerli olmadığına karar vermiştir³⁰.

Güney Afrika'nın taraf olduğu bir davada ise Angola'nın Güney Afrika büyükelçisi Johannesburg'da şahsi kullanım amacıyla bir konut satın almış, ancak satış bedelini ödememiştir. Satıcı şirket, ödeme yapılmadığı gerekçesiyle dava açmıştır. Büyükelçi savunmasında diplomatik dokunulmazlığı bulunduğu gerekçesiyle yargılanamayacağını ileri sürmüş, Güney Afrika Yüksek Mahkemesi, taşınmazın büyükelçinin şahsi mülkiyetinde olduğunu ve diplomatik görevleriyle ilgisi bulunmadığını belirterek, Viyana Sözleşmesi'nin

²⁸ **Sargın**, Fügen, s. 29.

²⁹ **Erdal**, Selcen, Dokunulmazlık, s. 97.

³⁰ Mahkemenin 24.04.2007 tarihine ait sözlü duruşma tutanakları için bkz.: <https://www.supremecourt.gov/pdfs/transcripts/2006/06-134.pdf>, Erişim Tarihi: 08.05.2025. Ayrıca yüksek mahkemenin kararı için bkz.: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/551/193/>, Erişim Tarihi: 08.05.2025.

31(1)(a) maddesi uyarınca dokunulmazlık talebini reddetmiş ve davanın görülmesine karar vermiştir³¹.

Zaman zaman mahkemenin maddeleri farklı yorumladığı da görülmektedir. Bir kira sözleşmesinden doğan alacak taşınmaz üzerinde şahsi bir haktır ve kira alacağı hakkında bir diplomatik temsilci hakkında dava açıldığında mahkeme bu konuda diplomatik dokunulmazlığın varlığını kabul etmelidir.

Avrupa Birliği'nin Yeni Zelanda'daki misyonunun başkan yardımcısı Tvarozkova, Mathew Ryan isimli şahıstan ev kiralamış, bu sözleşmeden 20 bin dolar kira ve hasar borcu doğmuştur. Mahkeme ilk kararında borcun ödenmesine hükmetmiştir. Fakat Yeni Zelanda Dışişleri Bakanlığı (MFAT) ve AB'nin avukatları, Tvarozkova'nın diplomatik dokunulmazlığının göz önünde bulundurulmadığını belirterek davanın yeniden görülmesini talep etmiştir. Avukatların dayandığı hüküm ise 31. maddenin 1. fıkrasının c bendidir.

Kira sözleşmesi ve hasar borcu ticari faaliyet kapsamında değerlendirilerek diplomatik dokunulmazlıktan faydalanılmıştır³². Bu somut olayda ilgili maddenin ilgili fıkrasının c bendi yerine a bendi kapsamında değerlendirilerek diplomata yargı bağımsızlığı tanınması gerektiği kanaatindeyim. Zira ticari faaliyet kapsamında değerlendirilecek bir konunun diplomatik temsilcinin şahsına bir gelir getirmesi gerektiği ve kıstaslardan birinin kar amacı olması gerektiği düşüncesindeyim. Burada taşınmaz üzerinde şahsi bir hakka dayanan bir borç ilişkisi vardır. Eğer diplomatik temsilci bir şirketin faaliyeti için bu konutu kiralamış olsaydı, burada bir ticari faaliyetten bahsetmek mümkün olabilirdi. Ayrıcı hususlardan biri diplomatik temsilcinin evi kişisel ikamet amacıyla kullanması, ikinci husus

³¹ **De Jager**, Reegan, Legal Proceedings Against A Foreign Diplomat In A South African Court, De Rebus, Ağustos 2018, bkz.: <https://www.derebus.org.za/diplomatic-law-legal-proceedings-against-a-foreign-diplomat-in-a-south-african-court/>, Erişim Tarihi: 08.05.2025.

³² https://www.nzherald.co.nz/nz/miscarriage-of-justice-diplomats-20k-rental-dispute-goes-back-to-tribunal/NNOSUALBHYL5PSHWO55ZHEDN4U/?utm_, Erişim Tarihi: 09.05.2025.

taşınmaz üzerinde iddia edilen hakkın aynı hak olmamasıdır. Elimizdeki verilerle ulaşacağımız sonuç ise; burada diplomatik dokunulmazlığın halen korunduğu, bu korumanın da 31/1/c kapsamında değil, 31/1/a kapsamında olduğunun kabul edilmesi gerektiğidir.

III. Diplomatik Ajanın Kabul Eden Devlet Bünyesinde İcra Ettiği Mesleki veya Ticari Faaliyetle İlgili Davalar

1961 Viyana Sözleşmesi madde 42'ye göre diplomatik temsilci kabul eden devlette şahsi kazanç sağlamak amacıyla herhangi bir mesleki veya ticari faaliyette bulunamaz. Böyle bir yasaklama zaten düzenlenmiş olmasına rağmen aynı sözleşmenin 31. Maddesi 1. Fıkrası c bendine göre diplomatik temsilci böyle bir faaliyette bulunduğu medeni yargı bağımsızlığından yararlanamayacaktır. Bu düzenlemenin amacı; herhangi bir meslek ve ticari faaliyette bulunma yasağının ihlali veya gönderilen devletin rızası çerçevesinde olup olmamasına bakılmaksızın, diplomasi temsilcileri ile bu tür ilişkiye giren kişilerin menfaatlerinin korunmasıdır³³. Diplomatik temsilcinin medeni yargı dokunulmazlığına getirilen bu istisna cezai yargı dokunulmazlığını etkilememektedir. Örneğin karşılıksız çek keşide eden bir diplomatik temsilci, bu fiil nedeniyle kabul eden devletin cezai yargısından bağımsız olacaktır³⁴.

Madde kapsamında nelerin mesleki ve ticari faaliyet kapsamında değerlendirildiğini somut olaylara bakarak anlamamız mümkün olacaktır. Hükümde esas dikkat çeken kısım diplomatın şahsi kazanç amacıyla hareket etmesidir. Diplomatik temsilcinin yürüttüğü ticari ve mesleki faaliyeti dolayısıyla hakkında yargılama yapılabilmesi için, temsilcinin yürüttüğü faaliyetin diplomatik temsilcilik görevlerinin ifası dışında bulunması gerekir³⁵. Bu konuda karşımıza ilginç örnekler çıkmaktadır. Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi, 6 Temmuz 2022'de Basfar v. Wong davasında,

³³ **Ata Dağıstanlı**, s. 147.

³⁴ **Erdal**, Selcen, Dokunulmazlık, s. 99.

³⁵ **Tan**, Mine, Diplomatik Temsilcinin Yargı Bağımsızlığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 119.

Mahkemenin diplomatik bir hanede ev hizmetçiliğinin diplomatik dokunulmazlık kapsamında olmadığına hükmettiği kararını yayınladı.

Olayın mağduru Bayan Wong, 16 saatlik çalışma günleri, diplomatik evde hapsedilme, artık yemek yeme, pasaportuna el konulması, kendisine hakaret içeren isimler takılması ve memleketindeki ailesiyle iletişiminin kısıtlanması gibi nedenlerle İş Mahkemesi'nde dava açtığına Mahkeme durumu 31,1, c kapsamında değerlendirdi³⁶. Karar, olayın tarafı Suudi diplomat Bay Basfar tarafından temyiz edildiğinde Yüksek Mahkeme şu sonuca vardı: *"Varsayılan gerçeklere göre, Bayan Wong tarafından getirilen iddia, Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 31(1)(c) maddesinde öngörülen dokunulmazlık istisnası kapsamına girmektedir. Bundan, bu gerçekler kanıtlanırsa, Bay Basfar'ın Birleşik Krallık mahkemelerinin medeni yargı yetkisinden dokunulmazlığı olmadığı sonucu çıkar. Kabul edilmediği takdirde, iddiaların doğruluğunu belirlemek için bir duruşma gereklidir. Buna göre, temyize izin veririz ve ET'nin iddiayı reddetme kararını yeniden yürürlüğe koyarız"*³⁷.

Bu kararda dayanak noktasının maddede belirtilen *"diplomatik ajanın kabul eden devlette resmi görevleri dışında yürüttüğü herhangi bir mesleki veya ticari faaliyet"* ibaresi olduğu düşünülse de mahkemenin kar elde etme şartının varlığını araştırdığını ve bu konuda Bay Basfar'ın Bayan Wong'un emeğini sömürerek, nakit olarak olmasa da, parasal değerde önemli bir mali kazanç elde ettiği sonucuna vardığını görmekteyiz³⁸.

Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi'nin Reyes v. Al Malki kararı diplomatik bağışıklığın özellikle istihdam ilişkileri ve özel hukuk uyumsuzlukları bakımından sınırlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kararda davacı Reyes'in Suudi

³⁶ **Garciandia**, Rosana, Domestic Servitude and Diplomatic Immunity: The Decision of the UK Supreme Court in Basfar v Wong, Industrial Law Journal, 2023, C. 52, S. 2, 451-462, s. 453.

³⁷ <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2020-0155>, Erişim Tarihi: 26.09.2025.

³⁸ **Garciandia**, s. 458.

Arabistanlı diplomat Al-Malki tarafından ev hizmetçisi olarak istihdam edildiği, ücret ödemedi ve insan onuruna aykırı koşullarda çalıştırıldığı iddia edilmiştir. Diplomat Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nin 31. ve 39. maddeleri uyarınca yargı bağışıklığı ileri sürmüş ancak Mahkeme bunu reddetmiştir.

Yüksek Mahkeme reddin gerekçesi olarak, diplomatın eylemlerinin devletin resmi işlemlerinin icrası kapsamında değerlendirilemeyeceğini, zira ev hizmetçisinin çalıştırılmasının bir özel işlem niteliğinde olduğunu ortaya koymuştur³⁹. Ryan'a göre bu karar, Viyana Sözleşmesi'nin amacına uygun şekilde, bağışıklığın devletin egemen işlevlerini koruma amacına hizmet ettiğini; ancak diplomatların özel yaşamlarından kaynaklanan veya kişisel menfaatlerine yönelik işlemlerde bağışıklık zırhına sığınamayacaklarını açıkça göstermektedir⁴⁰. Ayrıca Sophie Ryan, ticari faaliyetin artık yalnızca klasik ticari işlemleri değil, ekonomik fayda doğuran her türlü özel işlemi kapsayabileceğini belirtir⁴¹.

2. DİPLOMASİ İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA İDARİ YARGI DOKUNULMAZLIĞI

1961 Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nin 31. maddesi diplomatik temsilcinin idari yargı dokunulmazlığını da düzenler. Söz konusu maddenin 1. Fıkrasının a, b ve c bentlerinde ise yukarıda medeni yargı dokunulmazlığında belirttiğimiz ve geniş bir biçimde açıkladığımız istisnalar idari yargının da istisnası olarak sayılmıştır. Diplomatik ajan kabul eden devletin idari yargısından da bağışiktır. Bu durumun istisnaları miras, ticari ve mesleki faaliyetler, diplomatik görev dışında yapılan özel işlemlerdir.

Devletler arası diplomasi ilişkileri kapsamında idari yargı dokunulmazlığı, özellikle devletlerin egemen eşitliği ilkesi, devlet

³⁹ https://supremecourt.uk/uploads/uksc_2016_0023_judgment_2c0c2b6cco.pdf, Erişim Tarihi: 26.09.2025.

⁴⁰ **Ryan**, Sophie, Modern Slavery and the Commercial Activity Exception to Diplomatic Immunity From Civil Jurisdiction: The UK Supreme Court's Decision in *Basfar v Wong*, *Modern Law Review*, 2024, C. 87, S.1, 202-217, s. 205.

⁴¹ **Ryan**, s. 212-213.

dokunulmazlığı ve diplomatik dokunulmazlık kapsamında değerlendirilir.

Diplomatik misyonların yargı bağışıklığı 1961 Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nde düzenlenmiş, devletin yargı bağışıklığı ise 2004 BM Devletlerin Yargı Bağışıklığına İlişkin Sözleşme'de düzenlenmiştir. Bütün devletlerin aynı değerde onurlu, eşit ve bağımsız olması "par in parem potestatem non habet", başka bir anlatımla, eşitlerin birbiri üzerinde hâkimiyet sahibi olamaması sebebiyle, yabancı bir devletin, başka devletlerin yargı yetkisinden bağımsız olduğu milletlerarası hukuk çerçevesinde kabul edilmektedir⁴².

Diplomatik dokunulmazlık kapsamında 1961 Sözleşmesi'nde; diplomasi temsilcisinin kabul eden devlette, ilke olarak idari yargı dokunulmazlığına sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu düzenlemenin temel amacı, diplomatların görevlerini icra ederken dava tehdidi altında kalmalarını engellemek ve bağımsızlıklarını güvence altına almaktır⁴³.

İdari yargının varlık amacının idareyi denetlemek olması göz önünde bulundurulduğunda; idarenin genellikle özel hukuk kişilerine karşı idari yargıda dava açmasının istisnai bir durum teşkil ettiğini ve idarenin özel hukuk kişilerine karşı açacağı davaların büyük oranda idari yargının görev alanı dışında kalacağını tespit etmek mümkündür⁴⁴.

Madde 31 kapsamında idari yargı bağışıklığını değerlendirdiğimizde konuyu daha anlaşılır hale getirmek için bir örnekleme yapacak olursak; Türkiye'de görevli bir diplomatın şahsi olarak bir ticari faaliyet kapsamında restoran işlettiğini düşündüğümüzde, diplomat işlettiği restoran için vergi mükellefi

⁴² **Erdoğan**, Ersin, Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığının Sınırları Hakkında Güncel Sorunlar ve Terör Suçları Açısından Yargı Bağışıklığı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016, C. 65, S. 4, 3375-3391, s. 3376.

⁴³ **Denza**, Eileen, Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations, 4. Baskı, Oxford, 2016, s. 245.

⁴⁴ **Erdal**, Selcen, Dokunulmazlık, s. 101-102.

olacaktır. Diplomat, ödemediği vergiler için idari yargıda dava açıldığında, muhtemelen savunma olarak madde 31'e göre idari yargı bağışıklığından faydalanmak isteyecektir. Fakat burada madde 31, 1, c kapsamında ticari faaliyet yürüten diplomat yargısal dokunulmazlıktan istisna tutulacak ve yargılanacaktır. Ayrıca sözleşmenin ilgili maddesinde geçen istisnalar diplomatik ajanın göreviyle ilgili olmayan özel işlemlerinde uygulama alanı bulmaktadır.

Diplomatik ajanın özel kişi olarak yaptığı işlemlerden dolayı hakkında idari yargıda dava açılması zaten pek mümkün görünmemektedir. Bu aşamada değerlendirilmesi gereken husus diplomasi temsilcilerinin idari yargı dokunulmazlığının hangi durumlarda uygulanabileceğidir. Bir gerçek kişi olan ve kabul eden devletin idari mekanizmasına dahil olmayan diplomasi temsilcilerinin, bir idari davada davalı konumunda bulunması ve yargı dokunulmazlığının gündeme gelmesi ihtimalinin belirlenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır⁴⁵. Bu belirlemeyi yaparken ise kabul eden devletin ulusal hukuk kuralları devreye girecek ve iç hukuk kuralları gereğince diplomatik temsilcinin idari davalarda davalı olması söz konusu olması halinde, bu dokunulmazlıktan yararlanması sağlanacaktır⁴⁶.

İdari yargı bağışıklığı genellikle diplomatik temsilcinin kendisine uygulanan idari yaptırımlarda (vergi, trafik cezaları,...) karşımıza çıkar. Madde 31'de sayılan istisnalar, bağışıklığın yalnızca diplomatın resmî görev alanıyla sınırlı olduğunun göstergesidir. Denza'ya göre, idari yargı bağışıklığı da medeni yargı bağışıklığıyla birlikte düzenlenmiş olup, diplomata yöneltilen idari işlemler de kural olarak bağışıklık kapsamındadır. Ancak diplomatın şahsi faaliyetlerinden doğan uyuşmazlıklar (örneğin vergi idaresiyle ticari işletmesi nedeniyle yaşadığı bir ihtilaf) bağışıklık alanı dışında kalır⁴⁷. Aynı şekilde, diplomatın şahsi ticari faaliyetinden doğan vergi veya

⁴⁵ **Erdal**, Selcen, Dokunulmazlık, s. 102.

⁴⁶ **Erdal**, Selcen, Dokunulmazlık, s. 102.

⁴⁷ **Denza**, s. 238.

ruhsat ihtilaflarının bağışıklık kapsamında değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir⁴⁸.

Bazı durumlarda diplomatlar ciddi vergi borçlarından kaçınabilmekte, trafik cezalarını ödememekte ya da yerel düzenlemeleri sürekli ihlal etmektedir. İdari yargı dokunulmazlığının kötüye kullanıldığı veya sürekli ihlal edildiği durumlarda, örneğin bir diplomatın tekrarlanan trafik kuralı ihlallerine bağışıklık zırhını ileri sürerek hiçbir şekilde uymaması ya da vergi ve ruhsat işlemlerinde bağışıklığı kişisel menfaat için kullanması halinde, kabul eden devlet doğrudan yargısal yolları işletemeyecektir. Bunun yerine, diplomatik kanallardan uyarı yoluna gidilmesi, sonuç alınamıyorsa da en son çare olarak persona non grata ilan edilmesi teamül haline gelmiştir.

Denza da bu bağlamda, idari yargı bağışıklığının mutlak olmadığını, fakat ihlallerin yargı yoluyla değil, diplomatik araçlarla çözümlendiğini belirtmektedir⁴⁹. Persona non grata, bu araçların en etkili olarak, bağışıklıkların kötüye kullanılmasını önleyen bir güvenlik supabı işlevi görmektedir⁵⁰. Shaw ise bu mekanizmayı, “bağışıklığın ihlalinde yaptırım gücü yargı organlarından değil, diplomatik ilişkilerin sona erdirilmesinden doğar” şeklinde özetler⁵¹.

3. MEDENİ VE İDARİ YARGI DOKUNULMAZLIĞINDAN YARARLANACAK KİŞİLERİN KAPSAMI

1961 Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi’nde düzenlenen bağışıklık ve ayrıcalıklar diplomasi temsilcileri için düzenlenmiş ayrıcalıklar olsa da 37. maddenin fıkraları bu hükümlerin diplomasi temsilcileri dışında belirli şartlarda aile üyeleri, teknik ve idari kadro, hizmet kadrosu üyeleri, misyon üyelerinin özel hizmetçileri için de tanınabileceğini düzenlemiştir. Bu ifadeden sayılan kadroların tüm bağışıklıklardan yararlanabileceği anlamı çıkarılmamalıdır.

⁴⁸ **Shaw**, Malcolm N., International Law, 9. Baskı, Cambridge, 2021, s. 605.

⁴⁹ **Denza**, s. 68-72.

⁵⁰ **Ivor**, Roberts (ed.), Satow’s Diplomatic Practice, 8. Baskı, Oxford, 2021, s. 298.

⁵¹ **Shaw**, s. 628.

Söz konusu madde fıkralar halinde detaylı olarak bağışıkların kişiler bakımından kapsamını bizlere açıklamıştır. Diplomatik temsilciler, gönderen devletin temsilcisi sıfatıyla kabul eden devletin medeni ve idari yargısına tabi tutulamazlar. Bu bağışıklık yalnızca misyon şefi için değil, diplomatik ayrıcalığa sahip tüm misyon mensupları ve genellikle onların aile fertleri için de geçerlidir⁵².

I. İdari ve Teknik Personel Bakımından

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanan gruplardan biri idari ve teknik personel ve aileleridir. Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi madde 37/2'ye göre idari ve teknik personel ve aile üyeleri kabul eden devletin uyruğunda olmamak veya sürekli ikametgahı kabul eden devlet bünyesinde bulunmamak kaydıyla, yargı dokunulmazlığından yararlanmaktadır. Ancak kabul eden devletin medeni ve idari yargısından bağışıklık, görevin ifası dışında yapılan fiilleri kapsamaz⁵³.

İdari ve teknik personel ve onların ailelerinin medeni idari yargı bağışıklığından yararlanma kapsamı diplomatik temsilcilere nazaran daha dar kapsamlıdır. Ayrıca aynı sözleşmede madde 38/2 'de kabul eden devlet uyruğunu taşıyan veya sürekli ikametgahı kabul eden devlet bünyesinde bulunanlar hakkında medeni ve idari yargı dokunulmazlığının kapsamı şu şekilde düzenlenmiştir; *"Kabul eden Devletin vatandaşı olan veya daimi surette orada mukim bulunan Misyonun kadrosunun diğer üyeleri ve özel hizmetçiler, ayrıcalık ve bağışıklıklardan ancak kabul eden Devlet tarafından tanınan ölçüde yararlanırlar. Bununla beraber, kabul eden Devlet bu gibi şahıslar üzerindeki yargı yetkisini misyonun görevlerinin ifasına gereksiz şekilde müdahalede bulunmayacak tarzda kullanılmalıdır"*.

İdari ve teknik personelin sahip olduğu bağışıklığa örnek olarak Propend Finance Pty. Ltd. v. Sing davasında; Avustralya Federal Polisi, İngiltere' de Singapur Yüksek Komiserliği çalışanı bir teknik personelin evinde arama yapmak ister. Sanık 37/2 kapsamında konut dokunulmazlığı ve yargı bağışıklığı talep etmiştir. Mahkeme

⁵² **Oppenheim**, Lassa, International Law: A Treatise, Volume I – Peace, 2. Baskı, London, 1912, s. 493-495.

⁵³ **Ata Dağıstanlı**, s. 171.

teknik personelin İngiltere vatandaşı olmadığını ve diplomatik statüye akredite edildiğini belirterek, teknik personelin tam diplomatik bağışıklığa sahip olduğunu kabul etmiştir⁵⁴.

U.S. Supreme Court, *Boos v. Barry* kararında, idari ve teknik personelin VDiS 37/2 maddesi uyarınca diplomatlarla aynı dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanması gerektiğini kabul etmiştir⁵⁵.

II. Misyonun Hizmet Personeli

Diplomatik misyonun hizmet personeli misyonlar için daha az kritik destek görevlerini yerine getirirler ve diğer kategoridekilere kıyasla çok daha az ayrıcalık ve dokunulmazlığa sahiptirler⁵⁶. Misyonun, kabul eden devletin vatandaşı olmayan veya daimi surette orada mukim bulunmayan hizmet kadrosunun üyeleri; görevlerinin ifası sırasında yapılan fiiller bakımından bağışıklıktan, işleri dolayısı ile aldıkları ücretlere ilişkin vergi ve resim bağışıklığından ve 33. maddede belirtilen bağışıklıktan yararlanırlar (37/3). Maddeden anlaşılacağı üzere misyonun hizmet personeli görevi sırasında yapılan fiiller açısından medeni yargı dokunulmazlığına sahiptir⁵⁷. Ayrıca madde 38/2’de belirtilen durum misyonun hizmet personeli içinde geçerlidir. Maddede belirtilen “misyonun kadrosunun diğer üyeleri” teriminin içerisinde misyonun hizmet personelini de saymak mümkündür.

Eileen Denza’ya göre Sözleşme’nin 37. maddesi, diplomatik misyon bünyesinde çalışan personel arasında statüye dayalı bir bağışıklık hiyerarşisi öngörmektedir⁵⁸. Denza’nın statü temelli bağışıklık yaklaşımı, uluslararası hukuk doktrininde Shaw tarafından

⁵⁴ <https://www.cahdatabases.coe.int/Contribution/Details/274>, Erişim Tarihi: 26.09.2025.

⁵⁵ <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep485/usrep485312/usrep485312.pdf>, Erişim Tarihi: 26.09.2025.

⁵⁶ Diplomatic and Consular Immunity, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/07/2018-DipConImm_v5_Web.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2025.

⁵⁷ Erdal, Selcen, Dokunulmazlık, s. 100.

⁵⁸ Denza, s. 304.

da büyük ölçüde benimsenmiştir. Shaw'a göre hizmet personeli, misyonun resmi işlemlerini icra etmeyen, daha çok lojistik ve hizmet görevlerinde çalışan kişiler olduğundan, sadece görevsel fiiller bakımından bağışıklıktan yararlanırlar⁵⁹.

III. Birlikte Oturan Aile Üyeleri Bakımından

1961 Viyana Sözleşmesi'ne göre; "Bir diplomatik ajanın beraberinde oturan aile üyeleri kabul eden Devletin vatandaşı değillerse, 29 ilâ 36. maddelerde belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar."

Sözleşmede dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanacak aile üyelerinin kimler olduğu konusunda bir açıklık yoktur. Genel kabule göre diplomasi temsilcisinin eşi ve reşit olmayan çocukları ayrıcalık ve dokunulmazlıktan yararlanacaklardır⁶⁰. Ancak medeni yargı dokunulmazlığının görevin ifası dışındaki fiilleri kapsamamasından hareketle; idari ve teknik personelin diplomasi temsilciliğinde herhangi bir görevi bulunmayan aile üyelerinin, medeni yargı dokunulmazlığından yararlanmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır⁶¹.

Diplomatik bağışıklığın kapsamı, yalnızca diplomatın kendisine tanınan bireysel bir ayrıcalık olmayıp, aynı zamanda birlikte oturan aile üyeleri açısından da türevsel bir koruma özelliği taşır. Bu yüzden aile üyeleri diplomatik dokunulmazlıktan doğrudan değil dolaylı olarak ve sadece diplomatik temsilcinin görev süresiyle sınırlı olarak faydalanmaktadır. Özellikle ev hizmetlilerinin istihdamı, modern kölelik ve insan ticareti gibi insan hakları ihlali niteliğindeki fiillerin diplomatın göreviyle bir bağlantısı olmadığından bağışıklık zırhı altında korunamayacağı açıktır. Butt'a göre, aile üyeleri de bu tür fiillere iştirak ettikleri veya menfaat sağladıkları ölçüde bağışıklık kapsamı dışında değerlendirilmelidir⁶².

⁵⁹ Shaw, s. 799.

⁶⁰ Ata Dağıstanlı, s. 169.

⁶¹ Erdal, Selcen, Dokunulmazlık, s. 101.

⁶² Butt, Junaid Sattar, The Abuse of Diplomatic Immunity: Examining Cases and Implications for International Relations – A Research, Acta Universitatis Danubius, 2024, C. 17, S. 2, 42-79, s. 59.

Amerika Birleşik Devletleri Temyiz Mahkemesi'nin verdiği Tabion v. Mufti kararı, diplomatik ajanın aile üyelerinin medeni yargı bağışıklığının kapsamını ortaya koyan klasik bir örnek niteliğindedir. Dava, Washington D.C.' de Ürdünlü bir diplomat ve eşinin ev hizmetçisi olarak çalışan Filipinli Grace Tabion'un, ücretlerinin ödenmemesi ve kötü koşullarda çalıştırılması iddiasıyla açtığı tazminat davasına ilişkindir. Davalı ve eşi, Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi kapsamında bağışıklık ileri sürmüş; Mahkeme, ev hizmetçisinin istihdamının ticari faaliyet kapsamında değerlendirilemeyeceğini hükmetmiştir ve ayrıca diplomatın eşi olan Mrs. Mufti'nin statüsünün, VDİS m. 37/1 uyarınca ajanın bağışıklığından türevsel olarak kaynaklandığını, dolayısıyla eşin de aynı kapsamda yargı bağışıklığından yararlanacağını kabul etmiştir⁶³.

IV. Özel Hizmetçiler Bakımından

Diplomasi temsilciliklerinde görev yapan özel hizmetçilerin ilke olarak yargı dokunulmazlığından yararlanmaları söz konusu değildir; fakat kabul eden devletin tanıyacağı ölçüde, bu dokunulmazlıktan yararlanmaları mümkün kabul edilmektedir⁶⁴.

SONUÇ

Devletler arası diplomasi ilişkileri kapsamında medeni idari yargı bağışıklığının kapsamının devlet ve kişi özelinde nasıl olması gerektiği egemen eşitlik ve temsil kavramlarıyla açıklanır. Bir devletin başka bir devletle ilişkisinde egemen eşitlik kavramı gereğince yargılanamayacağı açıktır. Temsil teorisine göre ise diplomatik temsilciler kabul eden devlette, gönderen devlet adına faaliyet yürütürler. Bu yüzden diplomatik temsilcilerde görevli olarak gittikleri ülkelerde bir takım bağışıklık ve ayrıcalıklara sahiptirler. Bu bağışıklık ve ayrıcalıklar uluslararası alanda pek çok ülkenin taraf olduğu 1961 Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nin yanında kendi iç hukuklarınca da düzenlenmiştir. İngiltere (State Immunity

⁶³ <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/73/535/556880/>, Erişim Tarihi: 27.09.2025.

⁶⁴ Erdal, Selcen, Dokunulmazlık, s. 100.

Act (1978))⁶⁵, Amerika (Diplomatic Relations Act (1978))⁶⁶ gibi bazı ülkelerin bu konuda düzenlenmiş kanunları vardır. Türkiye’de bu konuda düzenlenmiş bir kanun olmamakla birlikte sadece özel hukuk mevzuatı olan MÖHUK’ta özel hukuk açısından yargı bağımsızlığına dair bir hüküm bulunmaktadır. Uluslararası somut olaylar incelendiğinde, uygulamada verilen kararlarda, Sözleşme maddelerinin farklı yorumlamalara maruz kalabileceği de açıktır. Sözleşmenin ilgili maddesine göre somut olaylara bakıldığında uygulamada ele alınan temel nokta, söz konusu işlemin diplomatik temsilcinin göreviyle ilgili bir işlem olup olmadığı konusudur. Madde 31/1’e bakıldığında medeni idari yargı istisnalarının tümü diplomatik temsilcinin özel kişi olarak yaptığı eylemlerden oluşur. İdari yargıda ise esas çözülmesi gereken mesele; diplomatik temsilcinin idari yargıda özel işlemleri sebebiyle özel kişi olarak davalı olmasının mümkün görünmemesidir. Oysa madde lafzen, istisnaları idari yargı davaları için de öngörmüştür.

Netice itibariyle, devletler arası diplomatik ilişkilerin temelini oluşturan diplomatik dokunulmazlık kavramı, uluslararası hukukun en köklü ve en tartışmalı düzenlemelerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bağımsızlıklar, diplomatik temsilcilerin görevlerini güven içinde ifa etmeleri için bir gereklilik olarak öngörülmüş olsa da özellikle medeni ve idari yargı bağımsızlığı bakımından ortaya çıkan uygulama farklılıkları, bu alanın yeknesak ve öngörülebilir bir yapıya kavuşturulması gerektiğini açıkça göstermektedir. Viyana Sözleşmesi’nin lafzı ve ruhu, diplomatik dokunulmazlıkların mutlak değil, görevle sınırlı olması gerektiğini vurgularken; mahkeme kararlarında ve iç hukuk uygulamalarında görülen çelişkiler, normatif belirsizlikleri ve yorum farklılıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışma göstermektedir ki, dokunulmazlık rejimi, kimi zaman bireylerin adalet arayışlarını sekteye uğratmakta; çocuk istismarı, boşanma, miras gibi özel hukuk uyuşmazlıklarında ciddi hak ihlallerine zemin hazırlayabilmektedir. Bu çerçevede,

⁶⁵ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>, Erişim Tarihi: 26.05.2025.

⁶⁶ <https://www.congress.gov/bill/95th-congress/house-bill/7819>, Erişim Tarihi: 26.05.2025.

dokunulmazlığın işlevsellik teorisiyle meşrulaştırılması, söz konusu teorinin sınırlarını belirlemeyi ve temsilcinin kişisel eylemlerini ayıklamayı zorunlu kılmaktadır. Uluslararası hukukun gelişen ihtiyaçlara ve artan insan hakları bilincine paralel olarak, diplomatik bağışıklıkların kapsamına ilişkin daha daraltıcı, somut ve hesap verebilir kriterler geliştirmesi, devletlerin egemen eşitliği ilkesi ile bireylerin temel hakları arasında sağlıklı bir denge kurulmasını mümkün kılacaktır. Bu bağlamda medeni ve idari yargı dokunulmazlığının hem uluslararası hem de ulusal hukuk düzenlerinde daha sınırlayıcı ve işlevsel temellere dayandırılması gerektiği kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

Abdurahmanlı, Elvin/ **Bağış**, Egemen, Diploması Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diploması Türleri, Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 3, S. 1, s. 140-160, 2021.

Aksar, Yusuf, Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk 1, 7. Baskı, Ankara, 2023.

Ata Dağıstanlı, Esra, Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklar, 1. Baskı, Ankara, 2022.

Bozkurt, Enver/ **Poyraz**, Yasin/ **Erdal**, Selcen, Devletler Hukuku, 12. Baskı, Ankara, 2023.

Butt, Junaid Sattar, The Abuse of Diplomatic Immunity: Examining Cases and Implications for International Relations - A Research, Acta Universitatis Danubius, C. 17, S. 2, 42-79, 2024.

Castro, Amanda M., Abuse of Diplomatic Immunity in Family Courts: There's Nothing Diplomatic About Domestic Immunity, Suffolk Üniversitesi Hukuk Dergisi, C. 47, S. 2, s. 353-371, 2014.

Çamyamaç, Anıl, Diplomatik Temsilciler ve Onlara Tanınan Hareket Serbestisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 21, S. 2, s. 457-486, 2019.

De Jager, Reegan, Legal Proceedings Against A Foreign Diplomat In A South African Court, De Rebus, Ağustos 2018.

Denza, Eileen, Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations, 4. Baskı, Oxford, 2016.

Ercan, Arda, Diplomasinin Değişen Tanımları: Ad Hoc Diplomasiden Twiplomacy ve Tekplomasi Çağına, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 39, s. 135-148, 2020.

Erdoğan, Ersin, Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığının Sınırları Hakkında Güncel Sorunlar ve Terör Suçları Açısından Yargı Bağışıklığı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 65, S. 4, s. 3375-3391, 2016.

Erdal, Selcen, Devletler Arasındaki Sürekli ve Geçici (Ad Hoc) Diploması İlişkileri Kapsamında Yargı Dokunulmazlığı, 1. Baskı, Ankara, 2025 (Dokunulmazlık).

Gahramanova, Aytaj, Diploması ve Konsolosluk Hukukunda Yargı Bağışıklığı ve Türk Hukuku Uygulaması, Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2021.

Garciandia, Rosana, Domestic Servitude and Diplomatic Immunity: The Decision of the UK Supreme Court in *Basfar v Wong*, *Industrial Law Journal*, C. 52, S. 2, s. 451-462, 2023.

Goldman, Andrew N., The Effect of Diplomatic Immunity on Real Property Distribution Incident to Marital Dissolution Proceedings- *Fernandez v. Fernandez*, *Brooklyn Journal of International Law*, C. 18, S. 1, s. 280-302, 1992.

Goldsmith, Frances/ **Amar**, Inès, Navigating Diplomatic Immunities in Family Law: Finding an Appropriate Forum for Families Covered by Diplomatic Immunity, *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, C. 36, S. 2, s. 365-390, 2024.

Higgins, Rosalyn, *Problems and Process: International Law and How We Use It*, 1. Baskı, Oxford, 1995.

Hüner, Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, 2. Baskı, Ankara, 1995.

Reçber, Kamuran, *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku*, 1. Baskı, Bursa, 2011.

Roberts, Ivor (ed.), *Satow's Diplomatic Practice*, 8. Baskı, Oxford, 2021.

Ryan, Sophie, Modern Slavery and the Commercial Activity Exception to Diplomatic Immunity From Civil Jurisdiction: The UK Supreme Court's Decision in *Basfar v Wong*, *Modern Law Review*, C. 87, S. 1, s. 202-217, 2024.

Oppenheim, Lassa, *International Law: A Treatise*, Volume I - Peace, 2. Baskı, London, 1912.

Öztürk, Yasin, Uluslararası Hukukta Devletlerin Egemen Eşitliği Kavramının Jus Cogens Niteliği, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 31, S. 42, s. 37-53, 2017.

Tan, Mine, *Diplomatik Temsilcinin Yargı Bağımsızlığı* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Salmon, Jean, *Immunités et actes de la fonction*, *Annuaire Français de Droit International (AFDI)*, C. 38, S. 1, s. 314-357, 1992.

Sargın, Fügen, 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi Hükümleri Dahilinde MÖHUK' un 33. Maddesinin

Uygulanabilirliği Sorunu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S.1, s. 13-36, 2003.

Shaw, Malcolm N., International Law, 9. Baskı, Cambridge, 2021.

<https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/arbitration/2014-06/english-high-court-says-that-a-head-of-state-who-dies-in-office-enjoys-immunity-only-in-respect-of-official-acts?utm>, Erişim Tarihi: 04.05.2025.

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-97879%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-97879%22]}), Erişim Tarihi: 25.09.2025.

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-105378%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105378%22]}), Erişim Tarihi: 25.09.2025.

<https://www.brickcourt.co.uk/news/detail/court-of-appeal-rules-on-diplomatic-immunity-claim-in-dispute-arising-from-divorce>, Erişim Tarihi: 02.05.2025.

<https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2022/11/AG-AChild.APPROVEDjudgments.pdf?utm>, Erişim Tarihi: 02.05.2025.

<https://www.supremecourt.gov/pdfs/transcripts/2006/06-134.pdf>, Erişim Tarihi:08.05.2025.

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/551/193/>, Erişim Tarihi:08.05.2025.

<https://www.derebus.org.za/diplomatic-law-legal-proceedings-against-a-foreign-diplomat-in-a-south-african-court/>, Erişim Tarihi: 08.05.2025.

<https://www.nzherald.co.nz/nz/miscarriage-of-justice-diplomats-20k-rental-dispute-goes-back-to-tribunal/NNOSUALBHYL5PSHWO55ZHEDN4U/?utm>, Erişim Tarihi:09.05.2025.

<https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2020-0155>, Erişim Tarihi: 26.09.2025.

https://supremecourt.uk/uploads/uksc_2016_0023_judgment_2c0c2b6cc0.pdf, Erişim Tarihi: 26.09.2025.

<https://www.cahdatabases.coe.int/Contribution/Details/274>, Erişim Tarihi: 26.09.2025.

<https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep485/usrep485312/usrep485312.pdf>, Erişim Tarihi: 26.09.2025.

https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/07/2018-DipConImm_v5_Web.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2025.

<https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/73/535/556880/>, Erişim Tarihi: 27.09.2025.

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>, Erişim Tarihi: 26.05.2025.

<https://www.congress.gov/bill/95th-congress/house-bill/7819>, Erişim Tarihi: 26.05.2025.